

VÄGIVALLA TÄHENDUS KUNSTIS

Vägivalda pole alati lihtne ära tunda. Igaüks meist saab küll tavaliselt aru, kui talle on liiga tehtud, ja enamik mõistab varem või hiljem sedagi, kui ta on liiga teinud kellelegi teisele. Kuidas aga eksimatult määrata vägivalda, mida me ise pole kogunud? Mis toimub hoopis teises kultuuris või on meie eest kuidagi peidetud? Kas ei või hõlpsasti tekkida optiline illusioon, mis näitab väikesi ja põgusaid asju suurtena, või vastupidi – paneb tuimalt mööda käima kaua kestnud julmusest?

Tänapäeval on laialt levinud arusaam, et moodne tsivilisatsioon on suutnud inimlikku vägivalda vähendada. Kujutatakse ette, nagu oleks meie esivanemad olnud vähese aruga jõhkardid, kes lahendasid tüliküsimusi, lüües vastasele kivikirvega lagipähe. Paleoantropoloogia sellist nägemust siiski ei toeta. Vägivaldselt surnud inimeste luustikud on haruldased ja kiviaja kunstist on leitud ainult väheseid näiteid, kus kujutatakse sõdalasi või rünnakut inimesele. Asi muutub rauaajal, kui rahvast on rohkem ja tapariistad vägevamad. Tundub, et vägivald kasvab koos tehniliste võimalustega.

Kui kunst kujutab vägivalda, võib sellel olla mitu võimalikku tähendust. Populaarkultuuris on kõige levinum vägivalda stilisatsioon – vägivalda näidatakse palju, artistlikult ja atleetlikult ning see ei sarnane kuigivõrd vaataja isiklike kogemustega. Võiks öelda, et sel puhul on vägivalda eksistentsiaalset sisu taandatud, võimendades tekkivat joovastust maksimaalse distantsiga. Sellele vastandub n-ö realistlik vägivallakujutus: kõik, mida näidatakse, on äärmiselt eemaletõukav ja ebameeldiv ning kipub vaatajat justkui sisse mässima. Sel juhul tähendab vägivald ainult kannatust ja see seostub hõlpsasti moraalsete hinnanguatega, mida vältida ei olekski arukas.

On veel kolmaski võimalus: vägivalda võidakse näidata peaaegu ontoloogiliselt, lihtsalt sellepärast, et see on olemas. Niisugune kujutamismeetod tekitab kõige rohkem vastandlike tundeid. Võib juhtuda, et üksikõikseks jäänud vaatajas tekib põhjendamatu protest teose vastu, mida ta väidab mitte mõistvat; samuti võib juhtuda, et vaatajat haarab intensiivne ohutunne, ängistus või õudus, kuid ta peab teost ometi vabastavaks või vähemalt meisterlikuks ja sügavaks. Seepärast on siin raske üldistada, iga ontoloogiline vägivallakujutus paistab mingil moel individuaalne ja nõuab omaette lähenemist.

Loodusfilmides näidatakse sageli kaadreid, kus lõvi murrab antiloobi või üks rohutirts sööb ära teise. Seda ei taju me vägivalduna, ja miks peakski? Ainus eksistentsiaalne sõnum on siin valu möödapääsmatus, metsik looduslik paratamatus. Hoopis teine asi on see, kui näeme loomapiinamist laborites: inimesed võtavad väikese ahvi, topivad klaastorusse ja suunavad siis tema sisikonda mingeid preparaate, mille toimel loomake aeglaselt piineldes sureb. Niisugust episoodi tajub vaataja sadismina ja igapäevasesse meediasse satub sellist materjali harva. Võivad tekkida liiga tõsised küsimused. Äkki ongi moodne tsivilisatsioon olemuslikult julm ja vägivaldne? Ja kui see on nii, kuidas võiks tema iseloom muutuda? Seda me ei tea. Aga tahaks, et teaks, tõesti väga tahaks teada.

HASSO KRULL